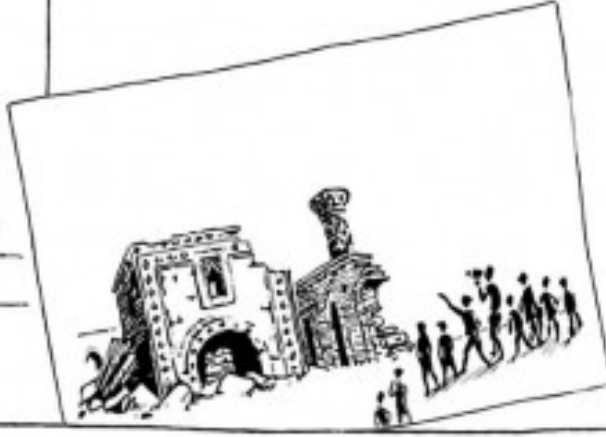

ÇARŞI

YIKIM VE YENİDEN İNŞA SÜRECİNDE HAFIZA

TEMA

Bulgaristan Türklerinin Anavatan'da Köklenme Pratikleri: İzmir Görece Göçmen Konutları Örneği

Leman Özgür, Meltem Ö. Gürel

MAKALENİN ADI **Bulgaristan Türklerinin Anavatan'da Köklenme Pratikleri: İzmir Görece Göçmen Konutları Örneği**

Rooting Practices of Bulgarian Turks in the Homeland: The Case of İzmir Görece Migrant Housing

MAKALENİN TÜRÜ **Araştırma Makalesi**

MAKALENİN KODU **EgeMim, 2024-2 (122), 46-53**

MAKALENİN YAZARLARI **Leman Özgür, Y. Mimar, Yaşar Üniversitesi İç Mimarlık Bölümü**

Meltem Ö. Gürel, Prof. Dr., Yaşar Üniversitesi Mimarlık Bölümü

MAKALENİN GÖNDERİM TARİHİ **30.07.2023**

MAKALENİN KABUL TARİHİ **21.02.2024**

YAZAR İLETİŞİM BİLGİSİ **leman13ozgur@hotmail.com;**

meltem.gurel@yasar.edu.tr

ORCID **0009-0006-4722-3713;**

0000-0003-1111-6212

ÖZ Bu çalışma, Bulgaristan hükümetinin asimilasyon politikaları sonucunda doğduğu toprakları terk eden göçmenlerin İzmir Görece TOKİ Göçmen Konutları'nda evi yeniden kurma pratiklerini inceler. Nitel araştırma yöntemleri kullanılarak Bulgaristan Türkleri ile mülakatlar, saha gözlemleri ve ev ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. Araştırma, göçmenlerin yeşil alanlardaki yetiştirme eylemlerini terk edilen geçmişle bağları canlı tutan ve yerle bağlılıklarını güçlendiren bir mekânsal köklenme taktiği olarak yorumlamaktadır. Araştırmanın bulguları, göçmen aidiyet duygusunun nasıl inşa edildiğini ve ev yapma süreçlerini anlamada katkı sağlamaktadır.

ANAHTAR KELİMELER Hayali Anavatan'a Göç, Bulgaristan Türkleri, Mekânsal Pratikler, Yetiştirme, Göçmen Konutları.

SAĞ ÜSTTE Tarım, ev ve hayali anavatanda köklenme üzerine bir kolaj çalışması (Fotoğraf yazar tarafından Vatcheva, 2022 kaynağından düzenlenmiştir). (Görsel 1)

Her göç bir yıkımdır, topraklarından sökülme yeniden köklenmeyi gerektirir. Bir göçmen ait olduğu yeri, evini, bırakmayı bir daha hiç bulamama ve hep yabancı kalma ihtimaline rağmen neden göze alır? Bu zorlu sorunun cevabı Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçen Türkler için eve kavuşma hayalini barındırır. Onların göçü anavatana ve köklerine kavuşma yolculuğudur. Evini geride bırakarak, göç ettiği yerde onu yeniden kurmak zorunda olan göç hikâyelerinin aksine, bu hikâyede var olan ama uzaktaki eve, umutlu bir yolculuk vardır. Hikâye zaten yabancı ve ötekileştirilmiş birinin gözünden başlar ve tanıdık bir şeylere rasgelme umuduyla yol alır. Ancak, önemli bir soru, bir insanın nasıl evde olduğu ve bu ev yeniden nasıl inşa edilir? Göç bağlamında, bireyler tanıdık olmayan topraklarda köklenme (1) duygusunu nasıl oluştururlar? Bulgaristan Türkleri, hayali anavatanlarında (2) kendilerini yeniden evde hissedebilmişler midir? Bu sorular bağlamında, bu çalışma Bulgaristan hükümetinin azınlık kimlikleri üzerinde uyguladığı asimilasyon politikaları sonucunda 1989 yılında doğduğu toprakları (3) kimliklerini koruma gayesiyle terk eden Bulgaristan Türklerinin onlara tahsis edilen TOKİ (Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı) konutlarında yerleşme pratiklerini inceler. Araştırma, derinlemesine mülakatları, saha gözlemlerini ve ev ziyaretlerini içeren çeşitli yöntemleri kapsar; ayrıca köklenme bağlamında

mekânın yeniden eve dönüşme pratiklerini fotoğraflarla belgelemeyi içerir. Araştırmada, Menderes Görece Göçmen Konutları'nda yaşayan Bulgaristan Türkleri ile birebir görüşmeler yapılarak, göç deneyimleri, kimlik oluşturma süreçleri ve evlerini yeniden nasıl yaptıkları hakkında bilgi toplanmıştır. Göçmenlerin köklenme pratikleri incelenirken ev yapma (4) kavramı dikkate alınmıştır (Görsel 1). Göçmenlerin yeniden ev yapma pratiklerini inceleyerek köklenme eyleminin mekânsal yansımalarını analiz etmeyi amaçlanmaktadır. Çalışmada anavatan, köken arasında benzerlik kurularak, köklenme pratiklerini kimliğin ve kültürün yere uyarlanması olarak ele alınmıştır. Bachelard'ın "Mekânın Poetikasi" adlı kitabında kuramsallaştırılan ev kavramı (Bachelard vd., 2014), Bulgaristan Türklerinin hayali anavatan fikriyle ilişkilendirilerek, "evlerin ve ev yapma pratiklerinin fiziksel yerinden edilme ve duygusal köklülük arasındaki gerilimde gezindikleri anlamlı mekanlara nasıl dönüştüğünü sorgulayacaktır".

Çalışmanın Tanımı: Hayali Anavatan'a Göç ve Köklenme

"Ben 1928 doğumlu, Kavaklı Belediyesi'nin Soğukpınar köyü sakini, baba adı Tahsin, ana adı Ayşe olan öğretmen Mehmet Metiner, Bulgar komünistlerin biz Bulgaristan Türklerini hızla dinsizleştirip milliyetsizleştirmek sonra da Bulgarlaştırmak üzere her çareye, her baskıya ve zulme başvurduklarını böylece bize benliğimizi unutturmak istediklerini bildirir, ya buna bir karşı tedbir alınmasını önerir,

ya da şahsımın Anavatanım Türkiye'ye göç etmesine müsaade buyurmanızı şiddetle arzular, gereğinin yapılmasını arz ederek saygılar sunarım." (Erendoruk, 1928, s. 40) (Çodar, 2020).

Bahsi geçen atıf, Bulgaristan Türkü bir öğretmenin devlete yazdığı mektuptan yapılmıştır. Mektupta kişi Türk ismini, anne babasının adını ve nereli olduğunu belirterek, kimliğini ve geçmişini koruma çabasını ifade eder. Mektubunun sonunda, Bulgaristan hükümetinin asimilasyon politikaları sebebiyle unutmaya zorlandığı kimliğini unutmak istemediğini ve bu yüzden doğduğu ve yetiştiği topraklar olan Bulgaristan'ı terk ederek kimliğinin ait olduğu anavatanına, Türkiye'ye göç etme talebini bildirir. Bu alıntı, kimliği, hafızayı ve geçmişi yok etme politikalarının ne kadar yıkıcı ve travmatik olduğunun anlaşılabilirliği yaşayanın kaleminden bir açıklama niteliğindedir. Kimliği silmeye çalışmak, kişinin geçmişi, bağları ve kökleri olmadan kim olabileceği sorusunu tetikler. Bir hareketi ve yerinden edilmeyi ifade eden "göç" terimi, politika, savaş, kırsaldan şehre yerleşme, ekonomi ve diğer zorunlu durumlar gibi çeşitli faktörler tarafından tetiklenebilirken Bulgaristan Türklerinin durumunda olduğu gibi kimliği koruma isteğiyle de gerçekleşebilir. Bu çalışma, kimliğin bahsi geçen yerinden edilme sürecinde önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır.

Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığın 1989 göçü, dönemin Bulgaristan hükümetinin ulusal sınırlar içinde azınlıkların kimliklerini temizleme gayreti ve asimilasyon politikaları sebebiyle, literatürde "zorla yerinden edilme hatta sürgün" olarak değerlendirilmiştir (Hacısalıhoğlu ve Hacısalıhoğlu, 2012). İlhan Tekeli'ye göre, tarım toplumlarında bireylerin toprağa güçlü bağları olduğundan nüfusun yerinden edilmesi bireysel tercihlere dayanmaz ve bu tür göçler genellikle "gönülsüz ve zorunlu" yer değiştirmeler olarak karakterize edilir (Kayapınar, 2018). Tekeli'nin ifadesi üzerine, azınlıkların ekonomik geçimlerini büyük ölçüde tarım alanlarına bağladıkları Bulgaristan'ın komünist dönem politikaları göz önünde bulundurulduğunda,

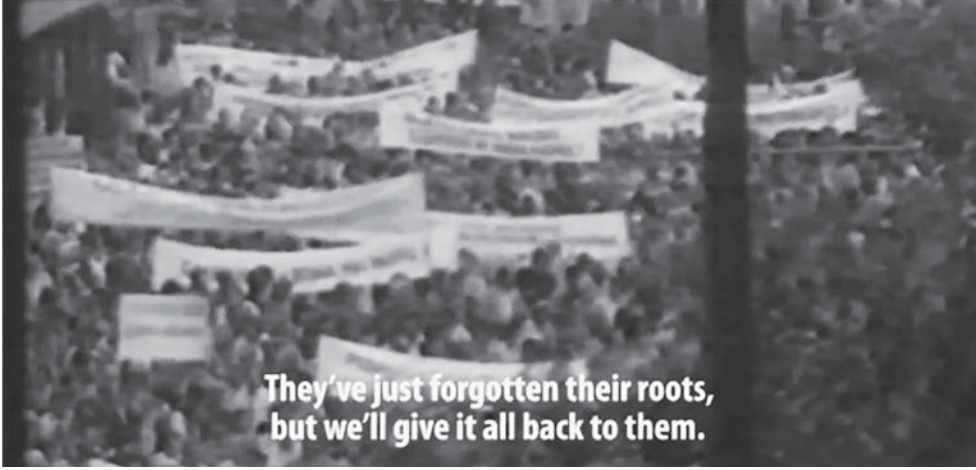

**“HER GÖÇ BİR YIKIMDIR,
TOPRAKLARINDAN SÖKÜLMEK YENİDEN
KÖKLENMEYİ GEREKTİRİR. BİR GÖÇMEN
AİT OLDUĞU YERİ, EVİNİ, BIRAKMAYI BİR
DAHA HİÇ BULAMAMA VE HEP YABANCI
KALMA İHTİMALİNE RAĞMEN NEDEN
GÖZE ALIR?”**

Türk azınlığının 1989 göçünü topraklarından gönülsüz bir vazgeçiş ve yeniden köklenme ihtiyacı olarak tanımlayabiliriz. Bu araştırma, 1989 göçünü politik baskıların rolünü gözetererek yeniden evde olma umuduyla temellendirilmiş bir ara durum olarak kabul etmekte ve ne gönüllü ne de zorunlu yerinden edilme kategori ikiliği altında ele almaktadır.

Bulgaristan Türkleri, kimliklerini etkileyen pek çok göç deneyimi yaşamışlardır (Akgün Yüksekli, 2002).

Ancak, daha önce hiç ziyaret edilmemiş bir anavatanı göç yani "tanımadık ve bilmedik bir yere geri dönüş" kavramı çelişkili bir anlayışa işaret etmektedir (Parla, 2006). Onlar için Bulgaristan, doğdukları ve büyüdükları vatanı; Türkiye ise kimliklerinin ait olduğuna inandıkları fakat daha önce bulunmadıkları kökeni yani "hayali bir anavatanı" simgelemektedir. Hall'un ifadesiyle "kimliği düşündüğümüzde veya hayal ettiğimizde, onu bir yerde veya bir ortamda, hayali bir

SOLDA Bulgar hükümetinin Türk azınlığın göçü ile ilgili "unutulmuş köklerinin hepsini onlara geri vereceğiz" söylemi (Radev, 2009). (Görsel 2)

SAĞ ÜSTTE Görece TOKİ Göçmen Konutları'nın yerleşim planı (Studio Mapbox). (Görsel 3)

Görece TOKİ Göçmen Konutları'nın üstten görünümü (Yapıcı, 2021). (Görsel 4)

SAĞ ALTTA Görece'nin farklı kimlik ve özellikleri (Yazarın fotoğrafları ve sosyal medya alıntısı). (Görsel 5)

mekânın veya 'imajın' parçası olarak 'görme' eğilimindeyiz" (Hall, 1992). Bu tanımlama üzerinden, Bulgaristan Türklerinin 1989 göçünde hayali anavatan, kökene, yani eve geri dönmek için imgesel bir yer olarak tanımlanabilir (Görsel 2). Türkiye anavatan kavramının geleneksel tanımının dışında, Bulgaristan Türkleri için zihinsel bir mekân olarak kurgulanmış; bu hayali mekânda, iki ülke arasındaki fiziksel sınırlar aşarak imgesel bir mekân inşa edilmiştir (Akgün Yüksekli, 2002). Ayrıca Hall (1992) yerinden edilmelerin politik baskılarla olduğu durumlarda bir "figürasyon" veya "hayali imaj" içerdiğini de vurgular. Göç, onlar için olağan ve beklenen bir yolculuk olarak görülmekte ve evde olma duygusu, ancak yer değişikliği eylemiyle mümkün olabilmektedir. Bu göç, kayıp veya terk deneyimi yerine ev hissini yeniden oluşturan bir aracı olarak hizmet ettiğinden alışılmadık bir durumdur.

Yerinden edilme, bir kişinin dünyasının yıkılması olarak algılanır, evini kaybetmek ve geride bırakmak geçmişin çöküşüyle eşdeğerdir. Göçmen olmak, evden ayrılmış olmayı ve kaybı deneyimlemek anlamına gelir. Göçmenler geride bıraktıkları yerle bağlarını paylaşarak kolektif geçmişleri ve evin eksikliği üzerinden ortak bir noktada buluşurlar, aynı zamanda genellikle geri dönmeyi arzularlar (Ahmed, 1999). Anavatanda olmak ise, geri dönüşü olmayan bir yer olarak tanımlanır (Chambers, 1994). Göçmen Konutlarında yapılan görüşmelerde bir katılımcı köklenme ve aidiyet duygusunu içeren "Evimi kaybettim ama anavatanımı, köklerimi buldum"

sözleriyle 1989 göçünde kayıpların yanında kavuşma duygularını da barındırdığını ifade etmiştir (Kişisel Görüşme, 6 Mayıs 2023).

Göç, bir yerden ayrılmakla birlikte o yerin hafızasını ve bağıni zihinde korumanın karmaşıklığını taşır. Göçmenlerin yaşadığı bu mekân karmaşıklığı yıkılan zihin mekânı arasında meydana gelir (Okrent ve Dreyfus, 1993). Bellek, göçmenlerin kaybı ve terk edilen evle olan bağlantısını oluşturan hem bağlayıcı hem de engelleyici bir unsurdur (Chambers, 1994). Yeniden yapılandırılan bellek bağlamında, paylaşılan bilginin ve tanıdık toprakların yokluğunda, göçmenler çoklu kimlikler yaratır (Ahmed, 1999). Yerinden edilme, göçmenleri geçmişte yaşanan deneyimlerin ağırlığıyla karşı karşıya bırakmaktadır (Kılıçkiran, 2017). Resmi tespitlere göre, geri dönüşü engellemek için 1989 yazında Bulgaristan'da en az 2.080 Türk azınlığın evlerinin yıkıldığı bilinmektedir (Колев, 2009). Bu durum, birçok Bulgaristan Türkü için bir geri dönme umudunu da beraberinde götürmüştür. Buna ek olarak, yapılan görüşmelerde, Görece Göçmen Konutlarında yaşayan bir göçmen anavatana kavuşmak gayesiyle yapılan fedakârlığı ve yaşanan travmayı şu sözlerle açıklamıştır: "Ben şehrin ortasında koca apartmanını bırakmış insanım kızım, düşün, nelerden vazgeçtik geldik, elimizde bir evrak çantasıyla" (Kişisel Görüşme, 2 Nisan 2023). Bu kelimeler geride bırakılan ev ve mülkler ile kendi kimliğine sahip çıkma olgusu arasındaki tercihi ve aynı zamanda göç fikrinin ağırlığını net olarak ortaya koyar.

Bhabha'ya (1994) göre, yerinden edilen insanlar kökenlerini hikâyelerinde kaybeder ve yeniden köklenmeyi sadece zihinlerinde oluşturabilirler. Köklülük, aidiyet duygusunun yanı sıra anavatanın sembolik bir konumlandırması olan veya ev içinde ve dışında deneyimlenen bir durum olarak anlaşılabilir (Moore, 2007). Köklenmek, her insan için temel bir davranıştır ve kimliğin yapım sürecinde önemli bir rol oynar (Heidegger ve Düşünmek, 2013). Kimliğin köklendiği mekân olan ev, insanların varoluşsal bir temelde mücadele ettiği mekânsal bir pratiktir (Heidegger ve Düşünmek, 2013). Bachelard, gerçekten yaşanan tüm mekanların ev kavramının özünü taşıdığını belirtir (Bachelard vd., 2014). Ev, fiziksel bir mekânın ötesinde kimlik ve soyut bir varlık durumunu temsil eden bir alan olarak da anlam kazanır (Moore, 2007). Öte yandan ev, günlük pratikler, deneyimler, sosyal ilişkiler, anılar ve duygularla şekillenen hem maddi hem de duygusal bir mekândır (Blunt, 2005). Yerinden edilenler içinse ev, anavatanlarıyla derin bir bağlantıyı temsil ederken kimliklerini, geleneklerini ve aidiyet duygularını ifade ettikleri sembolik bir alan haline gelir. Göçmenler, evlerini zihinlerinde yeniden yapamazlarsa kendilerine ait olmayan bir yerde sürekli olarak misafir gibi hissederler (Ahmed, 1999). Hayal gücünün metaforlarına açılan bir portal olarak hizmet eden, hayallerimizin, arzularımızın ve anılarımızın depoları (Bachelard vd., 2014) olan evi yeniden yapma sürecinde, geçmişin yankıları ve anılar göçmenin boşluğunu doldurur.

Çalışmanın Yöntemi: Alan Çalışması

Bu araştırma, ağırlıklı olarak Bulgaristan göçmenlerinin yaşadığı İzmir'in Menderes, Görece bölgesine odaklanarak "Görece Göçmen Konutları" olarak bilinen, 1989 göçü sonrası Bulgaristan Türklerinin yaşadığı barınma sorununa somut bir yanıt olarak inşa edilen toplu konutlara odaklanır (Görsel 3). Göçmen Konutları projeleri, İzmir gibi büyük şehirlerde inşa edilmiş ve planlı olarak şehir merkezlerinin dışında konumlandırılmıştır (Görsel 4). Bu konumlanma sebebiyle yeni yerleşkeler, görünür bir şekilde ve çeşitli ölçeklerde kolektif mekânsal müdahalelere tanıklık eder. Bahsi geçen göçmen kimliğinin somut mekâna yansımalarını ve yeniden kökenleme pratiklerini ev mekânı bağlamında incelemek için Görece'nin uygun bir araştırma alanı olduğu düşünülmüştür.

Alan araştırması, 1 Mart 2022'de başlatılmış olup 2023 Mayıs'a kadar sürmüştür. 1989'da Bulgaristan'dan göç etmiş ve TOKİ Göçmen Konutlarında mülk sahibi olan Türkler ile 15 yapılandırılmamış açık uçlu görüşmeyi içermektedir. Bu görüşmeler, öncelikli olarak muhtarlar, apartman yöneticileri, BAL-GÖÇ (Türkiye Balkan Göçmenleri Derneği) yönetim üyeleri, Görece Ortaokulu rehber öğretmeni ve bakkallar gibi ana bilgi kaynakları ile sonrasında nitel araştırma tekniği olan kartopu yöntemi uygulanarak gerçekleştirilmiştir. En az 30 dakika ile en çok 1 saat arasında süren bu görüşmeler TOKİ dairelerinde veya mahalle alanında yapılmıştır. Röportaj soruları, göçmen kimliğini ve ev yapma pratiklerini kökenleme kavramı özelinde keşfetmek amacıyla oluşturulmuştur. Ayrıca, alan çalışmalarına başlamadan önce, yazarın aynı kültüre sahip aile üyeleriyle ön görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerin sonunda Bulgaristan Türklerinin ekme, dikme, büyütme ve yetiştirme pratiklerine odaklanmanın önemi ortaya çıkmıştır. Bu sebeplerle, bu eylemlerin mekâna yansıması hem röportaj sorularında hem de alan gözlemlerinde önemli bir kriter haline gelmiştir. Bu kapsamda, görüşmeler, gözlem ve görsel belgeleme (örneğin, fotoğraf çekme ve meta-veri toplama)

gibi araştırma yöntemleri kullanılarak kökenleme pratiklerini anlamak ve ortaya çıkarmak için göçmen grupla ve araştırma alanıyla doğrudan etkileşimde bulunulmuştur. Alan ziyaretinden sonra hazırlanan kapsamlı notlar, alandan gözlemleri, görüşmelerden önemli ifadeleri, rastgele sohbetleri ve önemli anıları içermektedir. Araştırma alanına düzenli ziyaretler, sakinler arasındaki diyalogları ve gündelik yaşamı dikkatlice gözlemlene imkânı sağlayarak alanın kapsamlı bir şekilde belgelenmiştir.

Görece Göçmen Konutları

Görece, Adnan Menderes Havalimanı'na bitişik olarak İzmir-Gümüşdör Yolu üzerinde bulunan, 500 yıllık zengin bir tarihe sahip, idari olarak İzmir'in Menderes ilçesine bağlı bir yerleşim yeridir (Bayraklı, 2007). Görece, geleneksel boncuk işçiliği ile önemli

“YERİNDEN EDİLME, BİR KİŞİNİN DÜNYASININ YIKILMASI OLARAK ALGILANIR, EVİNİ KAYBETMEK VE GERİDE BIRAKMAK GEÇMİŞİN ÇÖKÜŞÜYLE EŞDEĞERDİR. GÖÇMEN OLMAK, EVDEN AYRILMIŞ OLMAYI VE KAYBI DENEYİMLEMEK ANLAMINA GELİR”

SOLDA Bulgaristan Ruen'de tarımsal sanayi kompleksinde çalışan Türkler, 1981 (<https://www.tumblr.com/search/turks%20bulgaria>). (Görsel 6)

SOL ALTTA Görece Göçmen Konutları alan çalışmasında gözlemlenen yetiştirme pratiklerinin noktalama çalışmasıyla gösterimi. (Kırmızı; reddetme, sarı: kendi yapma, yeşil: yetiştirme eylemlerini ifade etmektedir). Kaynak: Yazarın çizimleri. (Görsel 7)

SAĞ ÜSTTE Görece Göçmen Konutları, yetiştirme pratikleri ve mekânsal müdahale örnekleri. Kaynak: Yazarın fotoğrafları. (Görsel 8)

SAĞ ALTTA Görece Göçmen Konutları'nda bir evdeki bitki yetiştirme pratiklerinden örnekler. Kaynak: Yazarın fotoğrafları. (Görsel 9)

turistik bir destinasyon olarak tanınmıştır (Bayraklı, 2007). Görece'nin nazar boncuğu üretimi, köyün kimliğini şekillendirmede önemli bir rol oynamıştır (Uçar, 2017). Başlangıçta 640 hane olan Görece köyü, 2 bin 40 ünitelik Göçmen Konutlarının inşasıyla Menderes belediyesine bağlanmıştır (Bayraklı, 2007). Görece Göçmen Konutlarının bin 575 daireye hizmet etmek üzere tasarlandığı, 7 bin 500 kişilik kapasiteye sahip olduğu ve 120 bin metrekarelik bir alan üzerine inşa edilmiştir. Görece Göçmen Konutlarında ikamet eden 1989 göçmeni Bulgaristan Türklerinin yaklaşık 10 bin kişilik bir nüfus olarak ikamet etmektedir (Bayraklı, 2007). Göçmen Konutlarının inşası, Görece'nin fiziksel görünüşünü değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda Görece'nin kimliğini de yeniden tanımlamıştır (Görsel 5). Nazar boncuğu üretimi ile küçük bir köy olarak tanınan bu yer, artık Bulgaristan Türklerinin varlığı ve Göçmen Konutları üzerinden bilinmektedir.

Araştırmanın Bulguları: Bulgaristan Türklerinin Köklenme Pratikleri

Türk azınlığın çoğu Bulgaristan'da özellikle komünist dönemde, tarıma dayalı köylerde yaşamaktadır (Mattern vd., 2017). Bulgaristan göçmenlerini anlatan edebi eserlerde, Türk azınlıkların tarım kooperatiflerinde çalıştıkları ve tütün gibi mahsulleri yetiştirdiklerinden bahsedilmektedir (Görsel 6). Örneğin, Uçurum adlı romanında Ömer Osman Erendoruk, "Emek Tarım Kooperatifleri Çiftlikleri"nin (TeKeZeSe) kurulmasını ve özel mülkiyetin dışlanmasını Türk azınlığın göçüne bağlar (Çodar, 2020). Komünist devlet ve rejimin desteği veya baskısı altında tarlalarda çalışan ve bahçecilik faaliyetlerinde bulunan Türk azınlıklar, özel mülklerine kooperatifler altında el konulması nedeniyle kendilerini köle gibi hissettiklerini dile getirmişlerdir (Çodar, 2020).

TOKİ Göçmen Konutlarında Bulgaristan Türklerinin Yetiştirme Pratiği

Göç bağlamında bireyler, farklı topraklarda kök salma, yerleşme ve evde olma hissini yeniden nasıl yaratırlar? Bulgaristan'dan göç eden Türkler, hayali anavatanlarındaki "yeniden köklenme" sürecinde Bhabha'nın (1994) ifadesine göre kaybettikleri köklerini sadece zihinlerinde mi oluşturmuşlardı, yoksa kolektif zihin mekânının dışında da pratik edebilmişler mi? Hitchings'in (2010) "temel bir ifade biçimi" olarak adlandırdığı bahçe uğraşı, Bulgaristan Türklerinin yerleşme pratiklerinde kültürel kimliğin bir ifadesi olarak görülmektedir. Tarıma dayalı bir sosyoekonomik alandan göç eden Bulgaristan Türklerinin geçmişlerinden taşıdıkları ve uyguladıkları yetiştirme pratiği, bu araştırma özelinde bir ev yapma eylemi olarak adlandırılmıştır (Görsel 7). Türkiye'ye göçten sonra, Göçmen Konutları'na yerleşen Bulgaristan Türkleri, tarıma dayalı ekonomi modelini sürdürmeseler de bahçecilik ve tarımla ilgili günlük pratiklerine ekme, yetiştirme ve büyütme eylemleri üzerinden devam etmişlerdir.

Örneğin, İstanbul Başakşehir Göçmen Konutlarının araştırıldığı bir makalede göçmenlerin bahçe uğraşları konusundaki mekânsal müdahalelerine işaret edilir (Şahin Malkoç, 2014). Benzer olarak, Görece Göçmen Konutları örneğinde, yerleşkede blokların etrafındaki atıl alanları, ara mekânları ve konut ara yüzlerinde bahçe işleriyle uğraştıkları alan çalışmaları esnasında tespit edildi (Görsel 8). Bu mekânsal müdahalenin

göçmenlerin yeniden ev yapma sürecini kolaylaştırdığı söylenebilir. Bulgaristan Türklerinin TOKİ plancılarının öngördüğü ve tasarladığı kamu ve yeşil alanları, bahçeleri, amfi ve meydanları kullanmadıkları ve tasarlanan açık alanların kullanıcıları tarafından benimsenmediği gözlemlendi. Ayrıca, bu alanları kullanmak yerine mahalle sakinlerinin konutlarının yakınlarında kendi imkânlarıyla oluşturdukları gazebo, mangal ve oturma alanlarında veya ekim yaptıkları bahçelerinde zaman geçirdikleri de gözlemlendi. Alan görüşmeleri, büyütme, yetiştirme ve kendi yapma pratiklerinin, mülkiyet hissi oluşturarak aidiyeti duygusunu beslediğini gösterdi.

Bitki yetiştirmek, düzenli ve gündelik bir pratik gerektirir, aynı zamanda bitkilerin canlılık durumu, evdeki bireylerin onlara verdiği bakımın bir göstergesidir (Csikszentmihalyi ve Halton, 1981). Düzenli yetiştirme ve büyütme eylemleri, bireylerin ev yapma

sürecine aktif olarak katıldıklarını ve sahiplenme duygusunu geliştirdiklerini tespit etmiştir. Bitki yetiştirme, yerinden edilmiş bireyler için evde olma hissiyatına katkı sağlayan ve aidiyet duygusunu besleyen önemli bir mekânsal köklenme pratiğini göstermiştir. (Görsel 9). Ayrıca, göçmen ailelerin bitkiler aracılığıyla kurdukları ilişkiler, önceki evleriyle yeniden bağlantı kurmanın ve bir arada yaşamayı kolaylaştırmanın bir aracı olarak yorumlanmıştır (Boccagni ve

Duyvendak, 2021). Bu nedenle, bitki yetiştirme pratiği, göçmenlerin yeni evlerinde kökten bir bağlantı kurma ve kimliklerini koruma çabasını yansıtan önemli bir eylemdir.

Saha araştırmasında, Görece Göçmen Konutları'nda saksı bitkilerinin evlerin balkonlarına, pencerelerine ve girişlerine yerleştirildiği gözlemlenmiştir. Balkonlar ve pencereler gibi eşiklere yerleştirilen saksı bitkileri, evin bir ara alan olarak algılandığını gösterir

“TÜRKİYE'YE GÖÇTEN SONRA, GÖÇMEN KONUTLARI'NA YERLEŞEN BULGARİSTAN TÜRKLERİ, TARIMA DAYALI EKONOMİ MODELİNİ SÜRDÜREMESELER DE BAHÇECİLİK VE TARIMLA İLGİLİ GÜNLÜK PRATİKLERİNE EKME, YETİŞTİRME VE BÜYÜTME EYLEMLERİ ÜZERİNDEN DEVAM ETMİŞLERDİR”

SOLDA Görece Göçmen Konutları'nda pencere, balkon, kapı önleri ve bahçelere konumlandırılmış bitkiler. Kaynak: Yazarın fotoğrafları. (Görsel 10)

SOL ALTTA Görece Göçmen Konutları'nda Bulgaristan'dan getirilmiş tohum, çiçek ve fidelerin konut yeşil alanlarında gözlemlenmesi (Yazarın fotoğrafları). (Görsel 11)

SAĞ ÜSTTE Görece Göçmen Konutları'nda ikamet eden Bulgaristan Türkü bir kadının sosyal medyasında Bulgaristan'dan getirmiş olduğu tohumların çiçekleri açtığı Bulgarca olarak "Tohum Filibe'den, üreten benim" yazarak paylaştığı gönderisi (Facebook). (Görsel 12)

(Görsel 10). Bu bitkiler, evin iç ve dış mekânlarını birbirine bağlayan sembolik bir bağlantı olarak işlev görürler (Csikszentmihalyi ve Halton, 1981). Bu bitkiler, göçmenlerin düzenli yetiştirme ve bakım verme pratiklerini yansıtarak ev duygusunu oluşturmada ve metaforik olarak yerinden edilmenin ağırlığını azaltmada önemli rol oynarlar.

Göçmenlerin evleriyle olan bağlantısında bitkiler önemli bir rol oynamaktadır (Mazumdar ve Mazumdar, 2012) ve bahçelerinde kutsal kabul ettikleri bitkileri, çalıları ve çiçekleri yetiştirirler (Werbner, 2012). Alan çalışmasında da göçmenlerin Bulgaristan'dan tohumlar, çiçekler ve fideler getirerek bunları konutlarının etrafında oluşturdukları yeşil alanlarda

ve evlerinde özenle yetiştirdikleri öğrenilmiştir (Görsel 11). Göçmenlerin bahçelerine özellikle "Menekşe, Gül, Sarı Mart Çiçekleri (Nergis) ve Dağ Karanfile (Galanthus)" gibi görüşmelerde Bulgaristan'da da yetiştirdiklerini ifade ettikleri belirli çiçekleri yetiştirmeleri, geçmişte bıraktıkları evlerini Bhabha'nın bahsettiği "hem zihinsel hem de somut mekânda" yeniden yapma çabasıdır (Bhabha, 1994). Ayrıca, bu bitkiler tam olarak İzmir'in iklim koşullarına uygun olmasa bile, göçmenler onları köklendirmeye ve yetiştirmeye kararlı bir şekilde çalışırlar. Bu, bilinçli bir şekilde bir yerde yabancılik hissini hafifletme çabasının derin, psikolojik ve sembolik yansıması olarak yorumlanabilir.

Alan çalışmaları sırasında mahalle sakini olduğu anlaşılan kadınların arasında gerçekleşen bu konuşma, Bulgaristan'dan getirilen tohum ve çiçeklerin komşular arasında elden ele paylaşılan bir öge haline geldiğini destekler. Yine aynı konuşmada, bu çiçeklerin tohumlarını kaybettikleri ebeveynlerinin mezarlarına da ekmek istediklerinden bahsedilmiştir. Bu diyalog üzerinden tohumlar, göçmenlerin "tarımsal mirasını anma" ve "atalarını onurlandırma biçimi" olarak yorumlanabilir. Görece Göçmen Konutları'ndaki alan araştırmasında ortaya çıkan tohum, çiçek ve fidan getirme; bunları ekme, yetiştirme, büyütme ve paylaşma eylemleri, ev yapma sürecinde anavatanda yeniden köklenme pratiklerini örnekler (Görsel 12). Bitki yetiştirmenin yeniden başlanan yaşama kökten bir amaç ve anlam verdiği anlaşılmaktadır.

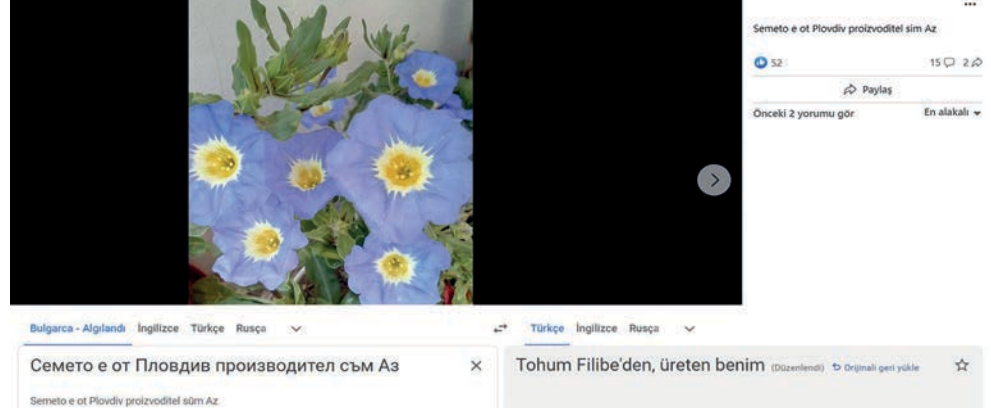
Sonuç ve Tartışma

Bu araştırma, Bulgaristan Türklerinin anavatanları Türkiye'de nasıl yeniden kimlik ve aidiyet duygusu oluşturduklarını, yani burada kavramsallaştırıldığı tanımıyla yeniden köklenme pratiklerini anlamak amacıyla yapılmıştır. Göçmenlerin göze aldıkları bu zorlu yıkma ve yeniden yapma süreci, evlerini geride bırakarak anavatanda olma arzusuyla şekillenir. Görece Göçmen Konutları'nda alan araştırması, gözlem, görsel ve yazılı belgelenmeler ve orada ikamet eden Bulgaristan Türkleri ile gerçekleştirilen birebir görüşmelerle motivasyonu kimliğin korunması olan 1989 göçünün

ve göçmen kimliğinin mekâna yansması köklenme pratiği özelinde incelenmiştir. Araştırmada ortaya çıkan kolektif eylemleri ile göçmen, yerleşkenin yeşil alanlarına Bulgaristan'dan getirdikleri tohum ve fidanları ekerek büyötmeye ve yetiştirmeye çalışması, aslında geçmişleriyle yeniden bağlantı kurmayı sağlar. Doğdukları toprak olan Bulgaristan'da daha önceden yetiştirmiş oldukları bitkilerin tohumlarını köklendirmeye çabalamakla sembolik olarak evde olma hissini bitki yetiştirme eylemi üzerinden gerçekleştirmektedirler. Bitkiler, göçmenlerin geçmişleri ve kimlikleriyle olan derin bağlarını sembolize ederken, onları ekmek ve yetiştirmek aynı zamanda geçmiş evleriyle kökten bir bağlantı kurma ve aidiyet duygusu oluşturmada stratejik eylemler olarak öne çıkmaktadır. Araştırma, göçmenlerin yerleştikleri mekânda kimliklerini ve köklerini koruma çabalarını ekme ve yetiştirme eylemleri üzerinden vurgularken, ev yapma sürecinin psikolojik ve sembolik boyutlarını da bitkilerle kurdukları ilişkiler aracılığıyla yaptıklarını ortaya çıkarmıştır. Bulgaristan'dan getirilen tohumlar, göçmenlerin geçmişleriyle kurdukları ilişkilerin tezahürü olarak görölmüş ve oraya olan özlem ve bağlılık duygularını sembolize etmiştir. Bu anlamda, çalışmanın bulgularından ekme ve yetiştirme eylemi sonucunda yaratılan evde olma duygusu, tohumlarda, bitkilerde, yeşil alanlarda ve konutlarında mekânsal olarak somutlaşmıştır. Bu nedenlerle, bitkileri insan duygularının ve kimliğinin mekânsal birer yansıtıcıları olarak ele almak, göç ve göçmenin yeniden köklenme kavramı üzerinden ilginç bir araştırma perspektifi sunmaktadır. Son olarak, bu bulgular, göç sürecinde kimlik ve aidiyet duygusunun nasıl inşa edildiğini anlamak ve eylemler üzerinden göçmenlerin ev yapma pratiklerini daha iyi anlamak için değerli bir perspektif sunmaktadır. ■

* Bu makale, sorumlu yazar tarafından "DISPLACEMENT, IDENTITY AND HOMEMAKING TACTICS: THE CASE OF GÖRECE MIGRANT HOUSING FOR TURKS FROM BULGARIA IN İZMİR" başlıklı tamamlanmış yüksek lisans tezine dayanarak Meltem Ö. Gürel danışmanlığında hazırlanmıştır. **Çalışmada kullanılmış röportaj görüşmeleri için etik kurul onayı alınmış olup, etik kurul onayı gerektiren araştırmalarda gereken izin bilgileri şu şekildedir: Yaşar Üniversitesi Rektörlüğü, 09.12.2022 ve E-66038444-050.99-37663.

DİPNOTLAR

- 1 Bu çalışmada anavatan yani kök, köken arasında benzerlik kurularak yetiştirme pratikleri ve kültürel kimliğin yere uyarlanması yeniden köklenme olarak ele alınmıştır.
- 2 Benedict Anderson'un (1991) kavramsallaştırdığı "hayali anavatan" kavramı araştırma boyunca Türkiye'yi ifade etmek için kullanılmıştır.
- 3 Bu çalışmada, Bulgaristan Türklerinin vatanları tariflenirken Bulgaristan doğdukları ve büyüdükleri topraklar olarak; Türkiye ise anavatan ve hayali anavatan kavramları üzerinden anlatılmıştır.
- 4 Yerinden edilme durumuyla gelen yeniden yerleşme zorunluluğu, bu araştırmada Türkçe'de "ev yapma", İngilizce'de ise "homemaking" kavramlarıyla açıklanmış ve inşa, kurmak gibi bitmiş eylemlerle ifade edilmemesi daha doğru bulunmuştur.

KAYNAKLAR

- Ahmed, S. (1999). Home and away: Narratives of migration and estrangement. *International Journal of Cultural Studies*, 2(3), 329-347. <https://doi.org/10.1177/136787799900200303>
- Akgün Yüksekli, B. (2002). Yurt İmgesi Bulgaristan Türkleri ve Türkiye. *Balıkesir Üniversitesi IV. Mühendislik-Mimarlık Sempozyumu (11-12-13 Eylül 2002) Bildiriler* içinde (ss. 11-18).
- Bachelard, G., Jolas, M. ve Stilgoc, J. R. (2014). *The poetics of space*. Penguin Classics.
- Bayraklı, C. (2007). *Dış Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri: Görece Göçmen Konutları'nda (İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenleri Örneği*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Adnan Menderes Üniversitesi.
- Bhabha, H. K. (1994). *The location of culture*. London: Routledge.
- Blunt, A. (2005). Cultural geography: cultural geographies of home. *Progress in Human Geography*, 29(4), 505-515. <https://doi.org/10.1191/0309132505ph564pr>
- Boccagni, P. ve Duyvendak, J. W. (2021). Homemaking in the public. On the scales and stakes of framing, feeling, and claiming extra-domestic space as "home". *Sociology Compass*, 15(6), e12886. <https://doi.org/10.1111/soc4.12886>
- Chambers, I. (1993). *Migrancy, Culture, Identity*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203182093>
- Çodar, F. (2020). Reflections of Communism Period Migrations to the Post-1980 Bulgarian Turkish Novel. *Journal of Turkish Language and Literature Studies in Balkans*, 2(2), 49-85. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1106800>
- Csikszentmihalyi, M. ve Halton, E. (1981). *The Meaning of Things: Domestic Symbols and the Self*. New York: Cambridge University Press.
- Ersoy Hacısalihoğlu, N. ve Hacısalihoğlu, M. (Ed.) (2012). *89 Göçü. Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç*. İstanbul: BALKAR&BALMED.
- Hall, S. (1995). New Cultures for Old. D. Massey ve P. Jess (Ed.), *A Place in the World? Places, Cultures and Globalization* içinde (ss.176-183). Oxford University Press.

- Heidegger, M. (1971). *Building Dwelling Thinking. Poetry, Language, Thought* (A. Hofstadter, Çev.). New York: Harper Colophon Books.
- Hitchings, R. (2010). People, plants and performance: On actor network theory and the material pleasures of the private garden. *Ethnography*, 4(1), 99-114. <https://doi.org/10.1080/1464936032000049333>
- Kayapınar, A. (2018). Bulgaristan'dan Anadolu'ya Yapılan Göçlerde İzmir'in Yeri ve Önemi, *Uluslararası Göç ve Mübadele Sempozyumu Bildiri Kitabı* içinde (ss.7-16). İBB Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi.
- Kılıçkiran, D. (2017). Gittiğimiz Her Yeni Yerde Sil Baştan Yeni Kimlikler Yaratamıyoruz, Bilirsin. *Mimarlar Odası Ankara Şubesi Dosya*, 38, 59-64.
- Колев, П. (2023, 18 Mart). 1980-1990 | *Изгубената България*. <https://www.lostbulgaria.com/index.php?cat=10>
- Mattern, J., Quek, L. ve Stavreva, K. (2017). *Bulgaria*. Cavendish Square Publishing.
- Mazumdar, S. ve Mazumdar, S. (2012). Immigrant home gardens: Places of religion, culture, ecology, and family. *Landscape and Urban Planning*, 105(3), 258-265.
- Miller, D. (Ed.). (1998). *Material Cultures: Why Some Things Matter*. London: Routledge.
- Moore, J. (2007). Polarity or Integration? Towards A Fuller Understanding of Home and Homelessness. *Journal of Architectural and Planning Research*, 24(2), 143-159. <https://www.jstor.org/stable/43030797>
- Okrent, M. ve Dreyfus, H. L. (1993). Being-in-the-World: A Commentary on Heidegger's Being and Time. *Philosophical Review*, 102(2), 290. <https://doi.org/10.2307/2186049>
- Parla, A. (2006). Longing, Belonging and Locations of Homeland among Turkish Immigrants from Bulgaria. *Southeast European and Black Sea Studies*, 6(4), 543-557. <https://doi.org/10.1080/14683850601016499>
- Radev, V. (2009, 24 Şubat). 1989, Bulgaria's Exodus. *Vimeo*. [Video]. Erişim adresi: <https://vimeo.com/3351211>
- Şahin Malkoç, N. (2014). Homeland in Dreamland? Space and Identity in Göçmen Konutları. K. Kamp, A. Kaya, E. Keyman ve O. Onursal Besgul (Ed.) *Contemporary Turkey at a Glance* içinde (ss.173-189). Springer VS, Wiesbaden. https://doi.org/10.1007/978-3-658-04916-4_13
- Uçar, A. (2017). İnanç ve Estetiğin Bütünleşmesi: İzmir Yapılarında "Maşallah" Yazılı Nazarlıklar. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 17(2), 223-238.
- Vatcheva, M. (2022, 20 Aralık). *Bulgarian Turks: In the Middle*. Pulitzer Center. [Video]. Erişim adresi: <https://pulitzercenter.org/stories/bulgarian-turks-middle>
- Yapıcı, S. (2021, 10 Ocak). *Görece Göçmen Konutları*. Youtube. [Video]. Erişim adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=fZOTIweKUak&list=PL9r8xMRKwxFnKDIFXjzLctSHHtxKgujmc&index=3>
- Werbner, P. (2012). Migration and Culture. M. Rosenblum ve D. Tichenor (Ed.), *The Oxford Handbook of the Politics of International Migration* içinde (ss.215-243). New York: Oxford University Press.